

Niečo veľké a nech je to láska (X): Povolanie k manželstvu

Krása povolania k založeniu si kresťanskej rodiny so sebou prináša povolanie k svätosti, ktorá nie je druhotriedna, ale prvotriedna.

26.12.2023

Keď svätý Josemaría takmer pred storočím začal po prvýkrát hovoriť o povolaní k manželstvu, spojenie týchto dvoch pojmov ľudí vyvádzalo

z miery alebo ich priam rozosmialo. Bolo to ako hovoriť o vtákovi bez krídel alebo o hranatom kolese.

„Smeješ sa, keď ti hovorím, že máš *povolanie do manželstva*? Nuž áno, máš ho. Je to skutočne povolanie.“^[1] V mentalite tej doby a niekedy aj tej dnešnej „mať povolanie“ znamenalo zanechať to, čo je v živote normálne, aby sme mohli slúžiť Bohu a Cirkvi. A pre väčšinu ľudí je normálne mať rodinu, deti, domov, prácu, nákupy, účty, práčku, zvyšky v chladničke...

Tento zoznam, pestrý a nepredvídateľný ako život sám, nielenže zapadá do „hranatého kolesa“ povolania do manželstva, ale nachádza v ňom aj svoje najlepšie vyjadrenie. Pohľad na „manželstvo ako skutočné povolanie“^[2] priamo pramení z presvedčenia, že Boh žehná obyčajnosť rodinného života a chce v ňom „prebývať“. *A predsa ty si svätý, ty tróniš na chválach Izraela, hovorí žalm, ktorý sa Ježiš modlil na*

kríži (Ž 22,4). Svätý Boh chce žiť uprostred celkom obyčajných životov rodín. Životov, ktoré sú skrze náklonnosť, ktorú si v rodine prejavujú, povolané stať sa jeho chválou: stať sa „nebom“ aj napriek všetkým nevyhnutným chybám tohto dočasného príbytku, ktorým je náš pozemský život.

Prajem vám šťastnú cestu

Ten mladý muž sa zasmial, keď počul slová „povolanie do manželstva“, ale aj sa zamyslel. A dostal konkrétnu radu: „Zver sa do ochrany sv. Rafaela, aby ťa v čistote viedol až na koniec cesty, tak ako Tobiáša.“[3] Svätý Josemaría sa tu odvoláva na jediný príbeh v Biblii o tomto archanjelovi, ku ktorému mal zvláštnu náklonnosť; až natoľko, že veľmi skoro zveril svätému Rafaelovi svoj apoštolát s mladými.[4] „Kniha Tobiáš je očarujúca,“ povedal raz.[5] Hoci je celá kniha rozprávaním o

ceste, umožňuje nám vstúpiť hlboko do života dvoch domovov a byť svedkami zrodu tretieho. A dokonca aj samotná cesta sa podieľa na tejto atmosfére domova s malým detailom, ktorý si umelci v priebehu storočí nezabudli všimnúť. Táto kniha je jediným miestom v Písme, kde vidíme domáceho psa, ktorý sprevádza Tobiáša a svätého Rafaela počas celej cesty (porov. Tob 6,1; 11,4).

Keď sa Tobiáš chystá odísť, jeho otec ho požehná týmito slovami: „Boh, ktorý je na nebi, nech vás až ta chráni a nech vás v zdraví privedie späť ku mne. Jeho anjel nech vás sprevádza svojou ochranou, syn môj!“ (Tob 5,17). Svätý Josemaría parafrázoval tieto slová, keď požehnával tých, ktorí sa chystali vydať na cestu: „Nech je Pán na tvojej ceste a jeho anjel nech ide s tebou!“^[6] A tou skutočnou cestou, tou najrozhodujúcejšou, je cesta

života, keď sa manželia navzájom dávajú jeden druhému v manželstve a odpovedajú tak na Boží sen, ktorý siaha až k počiatku sveta.[7] Aké dôležité je teda pomáhať mladým ľuďom objaviť a po mnohých rokoch na ceste znovu objavovať „krásu povolania zakladať kresťanskú rodinu“[8]: povolanie k svätosti, ktorá nie je druhotriedna, ale prvotriedna.

Keď sa život skutočne začína

Povolanie človeka sa rodí z jednoduchého objavu, ktorý so sebou prináša mnohé dôsledky: presvedčenie, že zmysel a pravdu nášho života nenájdeme v tom, že žijeme pre seba a svoje záujmy, ale pre druhých. Uvedomujeme si, že sme v živote dostali veľa lásky a že sme povolaní robiť to isté: dávať lásku. Len tak človek skutočne nájde sám seba. Rozdávať lásku nielen vo voľných chvíľach, aby sme upokojili

svedomie, ale aby sa láska stala
ústredným cieľom nášho života,
ťažiskom všetkých ostatných
záujmov.

Pred sobášom so Sárrou aj po ňom
dostáva mladík Tobiáš v tomto smere
niekoľko rád, s apelovaním na to, čo
je v ňom najušľachtilejšie. Jeho otec
Tóbi, ktorý ho posielal na cestu získať
peniaze pre ich budúcnosť (porov.
Tob 4,2), mu chce najskôr odovzdať
svoje najdôležitejšie dedičstvo, to, čo
si v živote najviac cenil: „Syn môj,
keď zomriem, dôstojne ma pochovaj!
Cti si svoju matku a neopúšťaj ju po
všetky dni jej života! Rob, čo sa jej
páči, a ničím nezarmucuj jej ducha!
(...) Po všetky dni svojho života
pamätaj, syn môj, na Pána a
neopováž sa zhrešiť a prestúpiť jeho
príkazy! (...) Nikdy neodvracaj svoju
tvár od chudobného, aby sa
neodvrátila Božia tvár od teba! Konaj
skutky milosrdenstva, syn môj, podľa
toho, koľko máš! Ak máš veľa, dávaj z

toho viac; ak máš málo, neboj sa konať dobro aj z mála! (...) V každom čase dobroreč Pánovi, svojmu Bohu, a pros ho, aby ti bol vodcom na cestách, aby sa ti vydarili všetky činy a zámery“ (Tob 4,3-19). O niekoľko týždňov neskôr sa Tobiáš, ktorý sa práve oženil, chystá na spiatočnú cestu do domu svojich rodičov a jeho nová svokra Edna sa s ním lúči s prosbou: „Syn môj a brat milovaný, nech ťa Pán šťastne privedie domov, aby som videla tvoje deti a deti mojej dcéry Sary prv, ako umriem, aby som sa tak potešila pred Pánom. Ja ti dávam svoju dcéru do opatery. Nezarmúť ju ani jeden deň po všetky dni svojho života!“ (Tob 10,13)

Boh povoláva manželov, aby sa navzájom chránili, starali sa o seba a dávali život jeden za druhého: odtiaľ pramení tajomstvo ich osobného naplnenia, ktoré preto nikdy nemôže byť len sebarealizáciou. Najhlbší zmysel života je dať život. To je to, čo

vidíme v Ježišovom živote: „Ja som prišiel, aby mali život a aby ho mali hojnejšie“ (Jn 10,10). Tak žili aj svätý Jozef a Panna Mária – starali sa jeden o druhého a predovšetkým o Život, ktorý sa stal telom, s tou najpokornejšou, najnežnejšou a najušľachtilejšou láskou, akú kedy tento svet videl. A presne takto Boh chce, aby žili jeho učeníci – kdekoľvek sme, aby sme vyžarovali jeho radosť a dychtivosť po živote. Toto je jadro zmyslu nášho kresťanského poslania.

„Naše mestá sa stali púšťami pre nedostatok lásky, pre nedostatok úsmevu. Existuje mnoho zábavok, veľa vecí na míňanie času, aby sme sa smiali, ale chýba láska. A práve rodina, otec, mama, ktorí sa venujú deťom... úsmev rodiny je schopný zvíťaziť nad premenou našich miest na púšť. Toto je víťazstvo lásky rodiny. Nijaké ekonomické či politické inžinierstvo nie je schopné

nahradiť tento prínos rodín.

Babylonský plán buduje mrakodrapy bez života. Duch Boží však dáva i púšti zakvitnúť (porov. Iz 32,15).“[9]

Najhlbším zmyslom života je dávať život. Tento objav, ku ktorému môže človek prísť už v čase dospievania, no niekedy ho uskutoční až neskoro v živote, predstavuje skutočný prechod od detstva k ľudskej zrelosti. Mohli by sme povedať, že až vtedy človek skutočne začína byť človekom: až vtedy skutočne začína život. Lebo „mať veľké sny je znakom života a žiť život znamená milovať. Milovať až do tej miery, že sa dokážem dať za milovaného. Byť schopný zabudnúť na seba znamená byť sebou; byť schopný pre niečo zomrieť znamená žiť. Človek, ktorý myslí len na seba, nie je nikto, je prázdny. Len ten, kto dokáže zabudnúť na seba, kto sa vie darovať, kto vie milovať slovom, je živý.“[10]

Rozsah slova „áno“

V tomto svetle vidíme, ako ďaleko je povolanie k manželstvu vzdialené od „podnetu na vlastné uspokojenie alebo jednoduchého nástroja, ako sebecky doplniť vlastnú osobnosť.“[11] Naša osobnosť sa iste skutočne rozvinie len vtedy, keď sme schopní odovzdať sa inej osobe. Manželský život je tiež zdrojom mnohých zadosťučinení a radostí; ale každý vidí, že to so sebou prináša aj problémy, požiadavky, klamy. Aké ľahké je však hľadať únik z tejto menej atraktívnej tváre lásky.

Môžeme tu premýšľať o tom, ako sa niektoré svadobné oslavy plánujú s veľkou starostlivosťou, nešetria na nákladoch a robia všetko pre to, aby to bol nezabudnuteľný zážitok hodný spoločenského postavenia rodiny. Potom však prichádza realita každodenného života, rozčarovanie, ktoré môže nastať po niekoľkých

mesiacoch alebo rokoch, keď čelíme nedokonalostiam rodinného života: keď sa objavia problémy, keď človek jasnejšie vidí nedostatky toho druhého a je ťažké rozprávať sa, navzájom sa počúvať, zahojiť rany, ktoré sa otvorili, prejavovať náklonnosť.

Potom človek môže začať strácať zo zreteľa skutočnosť, že manželstvo je „skutočné povolanie od Boha“, ktoré od manželov žiada, aby sa naozaj odovzdávali ako otec, matka, manžel, manželka... lebo sú k tomu povolaní. A to by bolo ozajstné nešťastie, keby rodina, pre ktorú Boh chcel, aby bola šťastná aj uprostred ťažkostí a útrap, skončila mimo cesty a uspokojila sa s tým, že sa navzájom „znášajú“.

V deň, keď sa muž a žena vezmú, odpovedia „áno“ na otázku, či sa milujú. Pravú odpoveď im však dá len ich vlastný život: ukutý v pomalom ohni ich vzájomného „áno

navždy“. „Na najdôležitejšie otázky si človek vždy odpovedá celý život. Nezáleží na tom, čo človek hovorí, na slovách, ktoré používa. Odpoveď napokon pochádza zo skutkov v živote človeka. Kto si? Čo naozaj chceš? Odpoveď prichádza jedine z celého života človeka.“[12]

A toto „áno“ celého života človeka, ktoré sa každý deň stáva skutočnosťou, sa stáva stále hlbším a autentickejším. Nevyhnutná naivita na začiatku manželského života sa časom mení na nevinnosť plnú svetla, bez akéhokoľvek cynizmu, na „áno, drahá“, „áno, drahý“, ktoré teraz vie, ale aj miluje.

Nesmierna hĺbka tohto „áno“, ktoré je neodvolateľné, ak má byť láska pravdivá, je tiež dôvodom, prečo Cirkev ide proti prúdu vo svojom učení o čase zasnúbenia a otvorenosti manželov životu. Hoci pre tento postoj čelí obvineniam z

neosvietenosti a tvrdosti, ona trpezlivo trvá na svojom, lebo vie, že Boh ju volá, aby chránila pravdu ľudskej lásky, najmä v jej „rodnom mieste“. [13]

Cirkev tým neobhaja abstraktnú pravdu, akoby nejaké pravidlo z príručky. Skôr ochraňuje pravdu konkrétnych životov a rodín. Chráni ľudské vzťahy pred skutočnou smrteľnou chorobou: pred jedom, ktorý si nenápadne razí cestu dovnútra, oblečený najprv ako romantika a triumf, až kým sa zrazu, možno až po niekoľkých rokoch, neodhalí taký, aký v skutočnosti je – ako sebeckosť, ktorá môže v sebe uväzniť každého z manželov.

Je pravda, že existuje zjavná veľkodušnosť a radosť zo života u človeka, ktorý sa rozhodne: „Užijem si všetko, čo mi moje telo môže dať, a podelím sa o to s každým, kto sa chce ku mne pridať.“ V tomto prístupe k

životu môžeme počuť jasnú ozvenu z prvých kapitol knihy Genezis: mladosť je také chutné ovocie... prečo ho neochutnať naplno? Prečo ma Boh chce pripraviť o túto sladkosť? (porov. Gn 3, 2 a 6). Dnešní mladí ľudia, ktorí sa snažia viesť kresťanský život, pociťujú rovnakú príťažlivosť, no vidia, že je to len fatamorgána, a chcú poznať pravdu hlbšie. Snahou zachovať si čistú lásku alebo znovu získať svoju nevinnosť, ak ju možno stratili, sa pripravujú milovať bez toho, aby „vlastnili“ toho druhého, bez toho, aby ho „pohltili“. Tak či onak si kladú otázku: s kým sa podelím o túžbu po živote, ktorú cítim vo svojom vnútri? Je to naozaj ten správny človek? Budeme sa skutočne milovať, alebo len po sebe túžime? Vedia, že svojím telom dávajú aj svoje srdce, svoju osobu, slobodu. Vedia, že toto všetko skutočne zapadá do sľubu „áno navždy“; a vedia, že oni aj každý človek si zaslúži „áno bez

podmienok“. Ak toto rozhodnutie chýba, nie sú pripravení odovzdať tento dar a ani ten druhý ho nie je pripravený prijať. Je to dar, ktorý by ich nechal vo vnútri prázdnych, hoci by na to mohli prísť až s odstupom času.

Rovnaká „logika“ je základom povolania tých, ktorí sú v celibáte a ktorí chcú milovať Boha aj svojím telom, lebo mu ho dávajú deň čo deň. Áno, manželstvo a celibát sa navzájom osvetľujú a potrebujú, lebo oboje vyjadrujú nezištnosť, ktorú možno pochopiť len v Božom svetle, z obrazu seba samého, ktorý do nás Boh vložil, vďaka ktorému vidíme seba ako dar, druhých vidíme ako dar a uvedomujeme si, že sme povolaní dávať život: rodičom, deťom, vnúčatám... každému.

Keď Ježiš zjavuje tento hlboký význam lásky, jeho učeníci sú takí zmätení, že im povedal: „Nie všetci

pochozia toto slovo, iba tí, ktorým je to dané.“ (Mt 19,11). Mladí ľudia a rodičia, ktorí sa snažia viesť kresťanský život, hoci sa niekedy môžu stretnúť s nedostatkom porozumenia u druhých, by si mali uvedomiť, že v hĺbke duše ich mnohí obdivujú, hoci niekedy nevedia presne povedať prečo. Obdivujú ich, lebo svojou úprimnou láskou jasne vyjadrujú radosť a slobodu Božej lásky, túžbu, ktorú každý muž a žena prechováajú hlboko vo svojom srdci, „s nevysloviteľnými vzdychmi“ (Rim 8,26).

Srdce, ktoré nechce trpieť

Meno Rafael znamená „Boh uzdravuje“. Znamená to, že Boh dohliada na každého človeka a stará sa o neho. Archanjelov zásah do života Tóbiho, Anny, Tobiáša a Sary je viditeľným vyjadrením skutočnosti, ktorú často strácame zo zreteľa: Božia ochranná starostlivosť

o rodiny a dôležitosť, ktorú dáva ich úspechu a šťastiu (porov. Tob 12,11-15). Boh nám chce byť nablízku, hoci my mu to občas odmietame dovoliť, lebo v skutočnosti nechceme, aby bol blízko. V príbehu o márnotratom synovi, ktorý odišiel do ďalekej krajiny (Lk 15,13), môžeme vidieť nielen konkrétnych ľudí, ale aj celé spoločnosti a kultúry: svet, ktorý sa vzdáva od Boha a stáva sa tak nepriateľským miestom, kde mnohé rodiny trpia a niekedy stroskotajú. Napriek všetkému, ako otec v podobenstve, Boh sa nikdy neunaví čakaním a vždy nájde spôsob, ako byť prítomný v týchto niekedy tragických skutočnostiach, pričom hľadá každého človeka, aj keď je potrebné zahojiť veľa rán.

Kniha Tobiáš nám tiež ukazuje, že Božia blízkosť a záujem o rodiny neznamená byť ušetrený od všetkých ťažkostí, či už vnútorných alebo

vonkajších. Napríklad Tóbi je spravodlivý muž, dokonca hrdinský, a predsa Boh dopustí, aby oslepol (porov. Tob 2,10). Jeho manželka sa preto musí pokúsiť nájsť príjem pre rodinu a jedného dňa dostane spolu s platom aj kozliatko. Tóbi, možno v zlej nálade kvôli svojej slepote, si myslí, že ho jeho žena ukradla a neúmyselne spôsobí rozruch v rodine. Ako nám hovorí sám Tóbi: „Ale ja som jej neveril a opakoval som, aby ho vrátila majiteľom. A hanbil som sa za to pred ňou. Ona mi posmešne odvrkla: ‚Kde sú tvoje skutky milosrdenstva?! Kdeže je tvoje dobré správanie?! Už sa ukázalo, čo z toho máš!‘“ (Tob 2,14). Tvárou v tvár tejto tvrdej reakcii je Tóbi plný zármutku a začína plakať a modliť sa, prosiac Boha, aby ho vzal k sebe (porov. Tob 3,1-6).

Napriek tomu Tóbi aj naďalej robí všetko preto, aby urobil svoju ženu šťastnou, hoci sa mu to nie vždy darí.

Napríklad, keď je Tobiáš už na ceste domov, teraz už šťastne ženatý a s peniazmi, ktoré od neho otec žiadal, aby získal, jeho matka Anna, ktorá bola od začiatku proti tomu, aby sa Tobiáš vydal na cestu, sa obáva najhoršieho. „Môj syn zahynul a už nie je medzi živými! Preto neprichádza. ...Beda mi, dieťa moje, svetlo mojich očí, že som ti dovolila odísť!“ Tóbi, ktorý sa tiež trápi, sa ju snaží upokojiť: „Buď ticho a nerob si starosti, sestra, náš syn sa má dobre.“ A Anna odpovedá: „Nechaj ma a neklam ma! Moje dieťa zahynulo.“ Ale s premenlivým materinským srdcom tajne naďalej dúfa v jeho návrat: „A hneď vybehla pozrieť na cestu, ktorou odišiel jej syn. Tak to robila každý deň a nedala sa nikým presvedčiť. Keď zapadlo slnko, vracala sa dnu, žiaľila celú noc a nespala.“ (Tob 10,1-7).

Je dojímavé vidieť, ako sa v priebehu storočí každodenné problémy,

ktorým rodiny čelia, príliš nezmenili. Nedorozumenia, zlyhania v komunikácii, obavy o deti... „Mal by úbohú predstavu o manželstve a ľudskej láske ten, kto by si myslel, že narážaním na ťažkosti sa láska a šťastie skončia.“[14]

Prvotný proces zamilovanosti—ktorý poskytuje silu potrebnú na snívanie o založení rodiny – má tendenciu zakrývať nedostatky druhej osoby. Pár týždňov života pod jednou strechou však stačí na uvedomenie si, že na svadobný deň nikto nepríde dokonalý, a že preto manželský život musí byť pre oboch manželov cestou neustáleho obrátenia, aby spolupracovali ako tím. Pokiaľ si manželia budú dávať jeden druhému každý deň novú príležitosť, ich srdcia budú každým dňom krajšie, aj keď niektoré z ich obmedzení budú stále pretrvávať, ba dokonca sa vykryštalizujú.

Jedna stará pieseň hovorí: „Srdce, ktoré nechce trpieť, trávi celý svoj život bez lásky.“^[15] A C. S. Lewis v tejto súvislosti napísal: „Milovať znamená byť zraniteľný. Milujte čokoľvek a vaše srdce bude určite vyžmýkané a možno aj zlomené. Ak sa chcete uistiť, že ho uchováte neporušené, nesmiete dať svoje srdce nikomu, dokonca ani zvieraťu. Starostlivo si ho zabaľte do záľub a malého luxusu; vyhnite sa všetkým väzbám; zamknite ho bezpečne do truhly alebo rakvy svojho sebeckva.“^[16] Novomanželia sa určite nestretnú s rovnakým nebezpečenstvom ako Tobiáš a Sára, ktorí musia byť pripravení čeliť nebezpečenstvu smrti vo svadobnú noc kvôli zlobe zlého ducha (porov. Tob 6,14-15; 7,11). Napriek tomu diabol sebeckva – ten smrteľný nepriateľ – neustále ohrozuje všetky rodiny tým, že ich pokúša, aby sa nepreniesli „cez drobné bezdôvodné

škriepky, ktoré by sa sebeckým mohli stať horami.“[17]

Preto je dôležité, aby manželia hovorili medzi sebou jasne, aj keď to znamená preberanie zložitých tém, a nebarikádovali sa kúsok po kúsok za vysokým múrom: potrebujú znovu a znovu vybudovať city, ktoré umožňujú lásku. Svätý Josemaría povedal, že „spory, ak nim nedochádza príliš často, sú tiež prejavom lásky, ba dokonca takmer potrebou“.[18] Voda musí voľne tiecť, pretože ak stagnuje, začína sa pokrývať riasami. Je teda nevyhnutné, aby si rodičia nachádzali čas pre svoje deti a zhovárali sa s nimi. Deti sú to najdôležitejšie — dôležitejšie než rokovania, práca, či odpočinok. „V rozhovoroch s nimi je vhodné pozorne počúvať a snažiť sa ich pochopiť, a vedieť rozpoznať časť pravdy — alebo celú pravdu —, ktorá sa môže nachádzať v niektorých z ich

rebélií.“[19] A predovšetkým sa manželia potrebujú rozprávať s Bohom a prosiť ho, aby im dal svoje svetlo: „Tvoje slovo je svetlo pre moje nohy a pochodeň na mojich chodníkoch“ (Ž 119,105). Hoci sa v knihe Tobiáš nikdy nedozvieme o žiadnych nezhodách medzi Tobiášom a Sárrou, vieme si ľahko predstaviť, že k nim došlo, ako medzi Tóbbim a Annou a ako vo všetkých rodinách. Vieme si ich však predstaviť aj tesne spojených až do konca života, lebo vidíme ich manželstvo upevnené intímnyim zjednotením s Bohom: „Zvelebený buď, Bože našich otcov, a nech je zvelebené tvoje meno po všetky veky vekov!“ Tobiáš sa modlí počas svadobnej noci: „Zmiluj sa dobrotivo nad mnou i nad ňou, aby sme sa spoločne dožili staroby“ (Tob 8,5 a7).

Svätý Ján Pavol II., „pápež rodiny“, [20] raz prirovnal manželskú lásku v Piesni piesní k láske medzi Tobiášom a Sárrou. „Manželia v Piesni piesní si vášnivými slovami navzájom vyznávajú svoju ľudskú lásku. Novomanželia v knihe Tobiáš prosia Boha, aby boli schopní na lásku odpovedať.“[21] Spojením týchto dvoch opisov manželskej lásky chcel nastoliť otázku, ktorý z nich ju lepšie vystihuje. Odpoveď je jednoduchá: obidva. V deň, keď sa dve srdcia nájdú, ich povolanie nadobudne sviežu a mladistvú tvár ako u manželov v Piesni. No táto tvár nadobudne svoju mladistvosť zakaždým, keď počas svojho života obaja nanovo privítajú svoje povolanie *odpovedať na lásku*. A potom, áno, táto láska sa stáva silnou ako smrť.[22]

Carlos Ayxelà

[1] Svätý Josemaría, Cesta, č. 27.

[2] Svätý Josemaría, Íst' s Kristom, č. 30.

[3] Cesta, č. 27. Porov. aj č. 360.

[4] Porov. sv. Josemaría, *Apuntes íntimos*, č. 1697 (10. októbra 1932), v Andres Vázquez de Prada, *Zakladateľ Opus Dei*, Vol. 1, Scepter Publishers, Princeton, 2001, s.392.

[5] Sv. Josemaría, poznámky z rozjímania, 12. októbra 1947, v *Mientras nos hablaba en el camino*, s. 31.

[6] Porov. tamtiež. „Toto je formulka, ktorú som si vybral ako požehnanie na cestu a pridal som k nej vzývanie k Panne Márii: Beata Maria intercedente, bene ambules: et Dominus sit in itinere tuo, et Angelus eius comitetur tecum [Na príhovor Panny Márie, nech sa vám darí na

ceste, Pán nech je na vašej ceste a jeho anjel nech ide s vami].“

[7] Sv. Ján Pavol II. nazýval manželstvo „prvotnou sviatosťou“ (porov. Generálna audiencia, 20.10.1982 a 23.5.1984).

[8] Fernando Ocáriz, *Pastiersky list*, 14.2.2017, č. 25.

[9] František, Generálna audiencia, 2.9.2015.

[10] Joan Maragall, “Elogio del vivir” vo *Vida escrita*, Madrid, Aguilar, 1959, s. 105.

[11] Svätý Josemaría, Íst' s Kristom, č. 43.

[12] Sándor Márai, *El último encuentro*, Salamandra, Barcelona, 2007, s. 107.

[13] Fernando Ocáriz, *Pastiersky list*, 4. júna 2017.

[14] Íst' s Kristom, č. 24.

[15] “A los árboles altos,” ľudová pieseň, o ktorej píše Sv. Josemaría v *Ceste*, č. 145.

[16] C.S. Lewis, *The Four Loves*, kapitola 6.

[17] Íst' s Kristom, č. 23.

[18] Tamtiež, č. 26.

[19] Tamtiež, č. 27.

[20] František, Kázeň počas svätorečenia, 27. 4. 2014.

[21] Sv. Ján Pavol II, Generálna audiencia, 27. 6. 1984.

[22] Porov. tamtiež a *Pies* 8,6

dev.opusdei.org/sk-sk/article/nieco-velke-a-nech-je-to-laska-x-povolanie-k-manzelstvu/ (07.08.2025)